

and psychological competence is described. The aims and objectives of psychodiagnostic methods that have been selected to study the organization of the components of social and psychological competence were considered. The features of SEC of children with mental retardation were defined. The results of the formation of social and psychological competence components of junior adolescents with learning disabilities obtained during an experiment were analyzed.

Keywords: children with mental retardation, junior teenagers, the components of social and psychological competence.

Отримано: 24.01.2013 р.

УДК 316.6(043.3)

О.В.Камінська

Характеристика психологічних особливостей інтернет-залежності

У статті аналізуються специфічні особливості інтернет-залежності, визначаються етапи її формування та критерії оцінки ступеня її сформованості. Розкриваються ті риси інтернет-середовища, що сприяють виникненню інтернет-адикції. Розглядаються погляди зарубіжних та вітчизняних вчених на проблему інтернет-залежності, визначаються індивідуальні особливості особистості, що можуть стати передумовою виникнення адикції. Аналізуються особистісні зміни, що відбуваються під впливом залежності. Визначається її вплив на міжособистісні стосунки індивіда та спосіб його життя. Порівнюються різні погляди та трактування чинників, що здатні викликати інтернет-залежність.

Ключові слова: інтернет-залежність, адикція, адикт, психологічна залежність, комп'ютерна залежність, інтернет-середовище, інтернет-комунікація.

В статье анализируются специфические особенности интернет-зависимости, определяются этапы ее формирования и критерии оценки степени ее сформированности. Раскрываются те черты интернет-среды, которые способствуют возникновению интернет-аддикции. Рассматриваются взгляды зарубежных и отечественных ученых на проблему интернет-зависимости, определяются индивидуальные особенности личности, которые могут стать причиной возникновения аддикции. Анализируются личностные изменения, происходящие под влиянием

зависимости, определяется ее влияние на межличностные отношения индивида и образ его жизни. Сравниваются взгляды и трактовки факторов, которые способны вызвать интернет-зависимость.

Ключевые слова: интернет-зависимость, аддикция, аддикт, психологическая зависимость, компьютерная зависимость, интернет-среда, интернет-коммуникация.

Постановка проблеми. Поширення інтернет-залежності є актуальною проблемою сьогодення, оскільки цей вид адикції згубно впливає на особистість, спричиняє руйнування її соціальних зв'язків, стосунків в сім'ї, призводить до особистісних деформацій. Враховуючи вищесказане, дослідження особливостей інтернет-залежності є актуальним завданням, що постає сьогодні перед психологами та представниками суміжних професій.

Сьогодні інтернет стає для багатьох людей основним середовищем функціонування, що має власні специфічні особливості та закони, які певним чином впливають на особистість, змушуючи її пристосуватись до них та діяти у відповідності з ними. Виходячи з цього можна стверджувати, що інтернет починає функціонувати як субкультура, оскільки володіє всіма необхідними складовими. Інтернет-середовище охоплює значну кількість людей, об'єднаних спільними інтересами, потребами та проблемами, що змушує особистість шукати інформацію, розуміння та підтримку саме в мережі. Інтернет займає все більше місця в житті людей та часто провокує розвиток залежності від нього.

Отже, метою статті є виявлення специфічних особливостей інтернет-адикції, її проявів та етапів формування.

Методологічну основу дослідження склали праці щодо аналізу специфіки побудови взаємодії у віртуальному просторі (Ю.Д. Бабаєва, Л.М. Бабанін, О.Є. Войскунський, А. Гольдберг, А.Є. Жичкіна, О.В. Смилова, Дж. Сулер, Н.В. Чудова, Л.М. Юр'єва); аналіз мотивів, що спонукають особистість надавати перевагу перебуванню в інтернеті на противагу реальним стосункам (Л.Н. Бабанін, А.Є. Войскунський, О.В. Смилова); вивчення задоволеності особистості перебуванням в інтернеті (Є.П. Белінська, А.Є. Жичкіна, В. Ю. Нестеров, Є. І. Нестерова); психологічні аспекти комунікативних процесів у мережі (А.Е. Войскунський, А. Жичкіна, І. Шевченко) та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній науці існують різні погляди щодо особливостей інтернет-залежності. Так, Т.М. Вакуліч вважає, що інтернет-адикція зумовлює появу когнітивних, емоційних та фізіологічних порушень, які виявляються у поведінці, вказуючи на те, що в індивіда відсутній контр-

оль над застосуванням інтернету, він не в змозі припинити цей процес, продовжує значний час знаходитись у віртуально-інформаційному середовищі, незважаючи на негативні наслідки [2].

Х.І. Турецька пропонує модель інтернет-залежності, яка включає декілька рівнів. Рівень базових передумов включає особливості соціальної ситуації та віртуального середовища, що сприяють виникненню залежності. Рівень необхідних умов охоплює такі психологічні особливості інтернет-адиктів, як інтровертованість, шизоїдна акцентуація, соціальна фрустрованість, несміливість у соціальних контактах, агресивність, високий рівень абстрактного мислення, індивідуалізм, готовність задовольнятися опосередкованими контактами з іншими, нонконформізм. Рівень достатньої умови характеризується дисфункціональними установками щодо інтернету [12].

В.В. Посохова стверджує, що людину приваблюють такі особливості інтернет-середовища, як анонімність, редукованість, опосередкована активність. Особистості надається можливість самостійно обирати кількість співрозмовників, що сприяє так званому приватному спілкуванню, де люди взаємодіють один на один, або обирається спілкування в чаті, що дає змогу людині здійснювати контакти з необмеженою кількістю користувачів. Крім того, у процесі інтернет-спілкування суб'єкт має можливість визначати для себе стиль поведінки, обирати нове ім'я, змінювати професію і вік тощо. При цьому найчастіше користувачі віддають перевагу вражаючому, драматичному, домінантному та відкритому стилям поведінки в мережі [8].

При дослідженні особливостей формування інтернет-залежності особлива роль надається аналізу специфіки комунікативного інтернет-середовища, яке є привабливим свої унікальними особливостями: широкими комунікативними можливостями; відсутністю впливу просторової та часової складових (співрозмовники можуть знаходитися на великій відстані один від одного, а збереження в базах даних дозволяє підтримувати спілкування незалежно від часових меж); можливістю взаємодії в аудіо, відео і текстовому форматах; альтернативою реальності (реалізація у віртуальному світі потреб, включаючи ті, які з ряду причин в реальному житті реалізувати неможливо) [9].

Як зазначає В.А. Лабунська, при віртуальному спілкуванні, в більшості випадків, відсутня невербальна взаємодія, яка включає: просторову підсистему (міжособистісний простір), погляд, оптико-кінетичну підсистему (зовнішній вигляд співрозмовника, міміка, пантоміміка), паралінгвістичну підсистему (вокальні

дані: діапазон, тональність, тембр голосу), екстралінгвістичну (немовну) підсистему (темп мови, паузи, сміх та ін.) [7].

Виділяють ряд особливостей інтернет-спілкування: анонімність, яка може призвести до безкарності, розкнутості, і безвідповідальності поведінки учасників спілкування; відсутність невербальної інформації, установка на бажані риси партнера; добровільність контактів; стійке прагнення до емоційного наповнення тексту, що виражається у створенні спеціальних знаків для позначення емоцій; прагнення до нетипової, ненормативної поведінки, коли користувач презентує себе по-іншому, ніж у реальному житті, програє не реалізовані в діяльності поза мережею ролі, сценарії, і, не знаючи співрозмовника, створює його образ, відмінний від реального; більша, ніж у реальному світі, залежність від співрозмовника у спілкуванні, наслідком чого є порушення безпосереднього живого спілкування; відсутність єдності простору і часу, тобто інтернет дає можливість бути одночасно у різних місцях, а також спілкуватися з людьми з інших годинних поясів; характер спілкування майже завжди письмовий [10].

Віртуальне спілкування, на відміну від спілкування в реальному житті, має такі особливості: безпеку; анонімність; швидкість передачі інформації; наявність мультимедійних можливостей, що надають інтернет-технології (можна послати співрозмовнику «живу» листівку, файл в аудіо- чи відеоформаті і ін.); можливість в будь-який момент перервати листування; думки, почуття й емоції учасників представлені в письмовій формі, у зв'язку із чим сприйняття написаного тексту підсилюється; написаний текст, на відміну від вираженого вербально, сприймається більш серйозно, сильніше впливає, тому що багато нюансів, що вислизують при живій розмові, в написаному тексті добре помітні, у такий спосіб співрозмовник здається більш цікавим, розумним; можливість багаторазово перечитати й заново переосмислити написане (у результаті чого текст, в очах співрозмовників може набувати нового, більш глибокого змісту); можливість для більш точного, лаконічного формулювання переданої інформації завдяки тимчасовим особливостям віртуального простору, може створювати ілюзорні уявлення про достоїнства партнера; нарощування обсягу листа створює в партнера враження про зацікавленість другої сторони, у результаті чого людина сама починає збільшувати обсяг написаного й сильніше захоплюється тим, що відбувається; застосування прийому особистісних інтерпретацій (тобто висловлення припущень про особисті якості партнера або особливості його зовнішності)

може призводити (у випадку небажання другої сторони переривати відносини через невідповідність вимогам або ідеалам партнера) до свідомого перекручування дійсних фактів або відвертої неправди; відсутність візуальної складової розширює поле для фантазій, неможливість бачити партнера створює інтригу й дозволяє вибудовувати свій бажаний образ партнера (що, ймовірно, призведе до розчарування при зустрічі з ним у реальному житті); детабування питань сексу (в інтернет-спілкуванні легше перебороти заборони в обговоренні сексуальних тем, ніж навіть при анонімній телефонній розмові), що створює атмосферу довірливості й інтимності між віртуальними партнерами; відчуття винятковості (через відсутність інформації про наявність інших партнерів у віртуального співрозмовника), створює ілюзію персональної спрямованості емоцій і почуттів партнера лише на співрозмовника [11].

Також значна увага приділяється дослідженню особливостей інтернет-середовища, що зумовлюють формування адикції від інтернет-ігор. Віртуальний ігровий світ, на відміну від реального, відрізняє: зворотність подій (збереження гри, можливість переграти подію); прогностичність гри, її складових і подій (наприклад, вибір рівня, супротивника, зброї, місця дії й ін.); наявність здібностей, відсутніх у реальному світі; множинність «життів», відсутність фізичних законів (наприклад, гравітації, щільності, швидкості та ін.), фізіологічних особливостей (здатності відчувати біль, утому) і базових потреб (потреба в сні, відпочинку, їжі й ін.) [11].

Н.В. Чудова аналізує специфіку інтернет-культури та виділяє наступні її психологічні особливості: інтернет ділить світ на «своє» і «чуже», причому існують об'єктивні передумови для сприйняття світу інтернету, що характеризується відкритістю, незалежністю суб'єкта і простором для особистісного зростання, що нав'язує свої правила, затулює; простір інтернету дає можливість для реалізації міфологічної складової образу «Я», ідентифікації з культурним героєм інтернету – хакером, здійснення дії «переміщення», «подолання кордонів»; інтернет стимулює формування «чудової» картини світу, виконуючи по відношенню до всієї сучасної культури функцію периферії, де відбувається накопичення інформації про світ випадковий, новий, ненормативний, що не вписується в жорсткі рамки усталених уявлень; семіотичний простір інтернету, що містить мови двох типів – символічного і іконічного – та є середовищем породження нових текстів і нових смислів [13].

Інтернет надає унікальну можливість поєднати комунікацію і аутокомунікацію: тексти, що посилаються іншому, одночасно стають доступні і адресату, і адресанту. Те, що зазвичай розділено у часі і відповідно вимагає поділу ролей, в інтернеті реалізується «тут і зараз». Поява аутокомунікації принципово змінює психологічні умови для користувача як особистості. Інша особливість інтернет-спілкування – пристрасть до дискусій, суперечок і обговорень. Наступна особливість комунікативного процесу в інтернеті – використання «ніку» – є втіленням опосередкованої функції слова. «Нік» виступає засобом узагальнення текстів, які ним маркуються, і за ним з часом і для співрозмовників і для самого автора починає проступати його предметна віднесеність. У інтернет-комунікації є ще одна властивість – анонімність. І фізичне, і соціальне «обличчя» людини якраз і приховані в інтернеті під маскою анонімності [13].

Найбільш важливими, на нашу думку, є такі особливості інтернет-середовища, що породжують інтернет-залежність, як анонімність, доступність, безбар'єрність спілкування, можливість використання для самопрезентації ідеального образу «Я».

Анонімність створює умови для вільного спілкування, коли особистість встановлює контакти не боячись бути відторгнутою, неприйнятою. Анонімність дозволяє людині почуватися розкуто при встановленні взаємодії, демонструвати або справжні почуття та думки, не боячись осуду, або ж приписувати собі ті риси, що позитивно сприймаються соціумом, однак відсутні в людини.

Доступність характеризується широкими можливостями, які надає інтернет. Він може служити засобом отримання інформації, встановлення контактів, спілкування по скайпу, ігрової діяльності, спілкування у форумах тощо. Людина за допомогою інтернету може задовольнити потреби, що є фрустрованими в реальному житті, знайти однодумців, обговорити власні проблеми, знайти будь-яку інформацію.

Безбар'єрність, з одного боку, дозволяє зняти такі психологічні перешкоди, як висока тривожність, сором'язливість, низька самооцінка, та вільно спілкуватися і встановлювати контакти в мережі, а з другого – руйнує просторові бар'єри, оскільки дозволяє будувати взаємодію з людьми, що знаходяться на значній відстані один від одного, і в реальному житті ніколи б не зустрілися. Долається також часовий бар'єр, оскільки особистість може отримати доступ до інтернету в будь-який час, має можливість цілодобово спілкуватися в чатах, на форумах, грати в комп'ютерні ігри, здійснювати покупки через інтернет тощо.

Презентація ідеального образу «Я» використовується, зазвичай, особами з низькою самооцінкою, які не задоволені своїм життям, тим, чого їм вдалося досягнути, соціальним статусом, місцем роботи, зовнішністю чи іншими характеристиками. Така особистість в певній мірі відділяється від власного «Я», приміряючи образ людини, наділеної тими рисами, яких їй не вистає. Презентуючи цей образ людина отримує задоволення та багато позитивних емоцій, що стає основою формування адикції, оскільки відчувається значна різниця між світом реальним, де людина почувається невпевнено, та інтернет-середовищем, де вона відчуває свою значущість та привабливість.

Існують різні погляди щодо критеріїв інтернет-адикції. Так, існує думка, що психологічні форми залежності, не супроводжуючи залежність фізичну, дають підстави ставити питання про перегляд основоположних поглядів і парадигм: для класифікації адикцій може бути достатньо емоційної прихильності людини до тих почуттів і відчуттів, які дарує проходження адиктивних форм поведінки. Серед вітчизняних фахівців послідовно відстоює самодостатність психологічних форм залежностей Ц.П. Короленко [6, с. 291-292], стверджуючи, що елементи адиктивної поведінки властиві будь-якій людині, яка втікає від реальності шляхом зміни свого психічного стану. Проблема адикцій починається тоді, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане зі зміною психічного стану, починає домінувати у свідомості, стаючи центральною ідеєю, що впроваджується в життя, приводячи до відриву від реальності [1].

М.І. Дрепа серед критеріїв інтернет-залежності виділяє наступні: складність контролю часу, що проводиться в інтернеті, лабільність настрою при його використанні, включення в різні види діяльності в інтернеті, зневажання діяльністю поза мережею [3].

Х. Ціммерль і Б. Панош пропонують своє бачення критеріїв, згідно з якими можна ідентифікувати патологічну схильність до користування інтернетом: часте непереборне бажання вийти в інтернет; відсутність контролю (тривале бажання перебувати в мережі) внаслідок чого виникає почуття провини; соціально-небезпечна ексцентрична поведінка в колі найближчого оточення (друзі, колеги, сім'я); слабка працездатність; приховування / недооцінка звички до інтернету; психічна дратівливість, що виникає у разі відсутності доступу до інтернету, що викликано певними перешкодами (може виявлятися у формі нервозності, підвищеної збудливості й де-

пресії); численні невдалі спроби перебороти захоплення інтернетом [5].

У науковій літературі, присвяченій проблемам комп'ютерної залежності, серед головних ознак, що свідчать про її початок, наводять такі: небажання закінчити роботу або гру на комп'ютері; роздратування, прояв агресивності через вимушене відволікання; нездатність або небажання спланувати заздалегідь кінець роботи або гри на комп'ютері; надмірні стосовно статків сім'ї грошові витрати на постійне оновлення програмного забезпечення та пристроїв комп'ютера, всілякі добування грошей (навіть крадіжки) для купівлі нових ігор або відвідування ігрових залів; забування про домашні справи, навчання, домовленості, зустрічі упродовж роботи або гри на комп'ютері; нехтування власним здоров'ям, гігієною і сном на користь взаємодії з комп'ютером; готовність задовольнятися нерегулярним, випадковим харчуванням, не залишаючи комп'ютера; відчуття емоційного піднесення під час роботи або гри на комп'ютері; обговорення комп'ютерної тематики з усіма, хто хоча б трохи знається на цьому.

Діагностичні критерії розладу в цілому відповідають критеріям для нехімічних залежностей: використання комп'ютера викликає дистрес, шкідливо впливає на фізичний, психологічний, міжособистісний, сімейний, економічний або соціальний статус [4].

М. Орзак виділила психологічні та фізіологічні симптоми, характерні для інтернет-залежності. До психологічних вона віднесла хороше самопочуття або ейфорію за комп'ютером, неможливість зупинитися, збільшення кількості часу, проведеного за комп'ютером, занедбання родинних та дружніх обов'язків, відчуття порожнечі, депресії, роздратування поза комп'ютером, приховування правди від роботодавців або членів сім'ї про свою діяльність за комп'ютером, проблеми з роботою чи навчанням. До фізіологічних – синдром карпального каналу (тунельне ураження нервових стовбурів руки, пов'язане з тривалою перенапругою м'язів), сухість в очах, головні болі за типом мігрені, болі в спині, нерегулярне харчування, пропуск прийомів їжі, занедбання особистої гігієни, розлади сну, зміна режиму сну [15].

Більш розгорнуту систему критеріїв інтернет-залежності наводить А. Голдберг. На його думку, можна констатувати інтернет-залежність у разі наявності більш ніж трьох симптомів із наступних: толерантність – кількість часу, яку потрібно провести в інтернет, щоб досягти задоволення, помітно зростає; «синдром відмови» характеризується двома або більше з наступних симптомів: психомоторне порушення, тривога, нав'язливі міркування про те,

що зараз відбувається в інтернеті, фантазії про інтернет, довільні чи мимовільні рухи пальцями, що нагадують друкування на клавіатурі; інтернет часто використовується довше або частіше, ніж було задумано; існує постійне бажання чи безуспішні спроби припинити або почати контролювати використання інтернету; величезна кількість часу витрачається на діяльність, пов'язану з використанням інтернету; значуща соціальна, професійна діяльність, відпочинок припиняються або редукуються в зв'язку з використанням інтернету; використання інтернету продовжується, незважаючи на знання про наявні періодичні чи постійні фізичні, соціальні, професійні чи психологічні проблеми, що викликаються його використанням [14].

Отже, формування інтернет-залежності – це стадійний процес, що починається тоді, коли людина починає отримувати більше позитивних емоцій від перебування в мережі, ніж від спілкування з оточуючими людьми та звичної діяльності. Прагнення відчути приємні переживання спонукає людину все більше часу проводити в інтернеті, що стає невід'ємною частиною життя людини і поступово витісняє всі інші види діяльності, що призводить до виникнення залежності. Бажання перебувати в інтернеті починає носити нав'язливий характер, він стає осередком життя людини, котра забуває про свої обов'язки, не слідкує за здоров'ям, не підтримує соціальні контакти, які відходять на задній план. Людина приділяє перебуванню в інтернеті все більше і більше часу, що призводить до виснаження, хронічної втоми, емоційної нестабільності та дратівливості. Часто на цьому етапі з'являється бажання обмежити час, що витрачається на інтернет, однак, зазвичай, особистість не здатна це зробити, що супроводжується почуттям провини. Перебування в інтернеті використовується вже не для того, щоб отримати позитивні емоції, а щоб позбавитися від негативних. Поглиблення інтернет-залежності призводить до особистісних деформацій, руйнування соціальних контактів, проблем на роботі тощо.

Висновок. Існують різні підходи до визначення критеріїв інтернет-залежності та розуміння її особливостей. Узагальнюючи існуючі погляди, можна стверджувати, що основними критеріями цієї адикції є непереборне бажання зайти в інтернет, тривале перебування в мережі, погане самопочуття, тривога, дратівливість та депресія при неможливості перебування в інтернеті.

Основними особливостями інтернет-середовища, що сприяють формуванню інтернет-адикції, є анонімність, швидкість, доступність, деперсоналізованість.

Перспективним напрямком є проведення подальших досліджень з визначення особливостей інтернет-залежності, чинників, що зумовлюють її формування та засобів, які можна використовувати для її профілактики та корекції.

Список використаних джерел

1. Актуальные проблемы зависимости от интернета: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/addict.htm>
2. Вакуліч Т.М. Психологічні чинники запобігання інтернет-залежності підлітків. Текст: дис... канд. наук / Т.М. Вакуліч. – 2006.
3. Дрепа М.И. Психологическая профилактика Интернет-зависимости у студентов. Текст.: диссер. ..канд. псих. наук / М.И. Дрепа. – Ставрополь, 2010. – 277 с.
4. Інтернет-залежність дітей та підлітків: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://lnit2.at.ua/publ/internet_zalezhnist_ditej_ta_pidlitkiv/1-1-0-5
5. Ісакова Т. О. Інтернет-залежність як новий феномен сучасного світу: сутність і проблеми / Т. О. Ісакова – К.: НІСД, 2011. – 47 с.
6. Короленко Ц.П. Социодинамическая психиатрия. / Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитриева. – М.: Академический проект, 2000. – 460 с.
7. Лабунська В.А. Невербальна поведінка.– Ростов-на-Дону, 1986. – 235 с.
8. Посохова В.В. Соціально-психологічні особливості формування життєвих планів інтернет-залежної молоді: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук / В.В. Посохова. – К., 2006. – 36 с.
9. Психологічні особливості підлітків з інтернет-залежністю: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: www.mindmeister.com/.../get.../1406246?...
10. Психологічні особливості явища інтернет-адикції в молодіжному середовищі: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kazedu.kz/referat/140424>
11. Психологічні проблеми інтернет-адикції в умовах використання телекомунікаційних технологій: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.psy-science.com.ua/Recommendation/rozdil4.htm>
12. Турецька Х.І. Особистісна ідентичність схильних до інтернет-залежності осіб: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук / Х.І. Турецька. – К., 2006. – 36 с.

пеня кандидата психологічних наук / Х.І. Турецька. – К., 2011. – 32 с.

13. Чудова Н.В. Особенности образа «Я» жителя интернета / Н.В. Чудова: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/chudova.htm>
14. Goldberg, I. Internet addiction disorder Text. / I. Goldberg // CyberPsychol. Behavior. 1996. – Vol. 3, № 4. – P. 403-412.
15. Orzack, M. H. Computer addiction: What is it? Text. / M.H. Orzack // Psychiatric Times. 1998. – Vol. 15, № 8. – P. 34-38.

The article analyzes the specific features of Internet addiction, defines the stages of its formation and the criteria for assessing the degree of its formation. Uncover the features of Internet environment conducive to the emergence of Internet addiction. Consider the views of foreign and domestic scholars on the issue of Internet addiction, determined individual personality traits that may be a prerequisite of addiction. Analyzed personality changes that occur under the influence of dependence is determined by its impact on the interpersonal relationships of the individual and his way of life. Compared different views and interpretations of the factors that could cause Internet addiction.

Key words: Internet addiction, addiction, addicts, psychological addiction, computer addiction, online environment, online communication.

Отримано: 2.12.2012 р.

УДК 159.922.1+37.015.3

О.М.Кікінежді

Батьківсько-дитячі стосунки у розвитку гендерного образу «Я» підлітка

У статті представлено емпіричне вивчення впливу батьківсько-дитячих стосунків на гендерний розвиток образу «Я» підлітків. Виявлена статева диференціація особливостей гендерної поведінки у міжособистісних взаєминах, а також сприйняття образів батьків як моделей-еталонів статево-рольової поведінки. Експериментальне вивчення впливу батьків на гендерне виховання підлітків за тестом ADOR виявило значущу кореляцію в оцінці еталонів гендерної поведінки у взаємоперехресних лініях «мати-син/донька», «батько-донька/син». Закарбування образу дитячо-батьківських стосунків в очах підлітка визначає специфіку його гендерних орієнтацій.